

HARBIY FAOLIYATDA TAFAKKUR, NUTQ VA IDROKNI RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI

Xasanov Nurmuhammad Xaydarali o'g'li

FarDu magistri

Harbiy hizmatchi murakkab vazifalarni hal qilish uchun oldindan ma'lum bilimlarni egallash zarur. Masalan, hozirgi sharoitda o'quv dala maydonida amaliy mashg'ulotlarni olib borish uchun bo'linmalarining jangovar tartibini ma'lum taktik qoidalar bo'yicha zarur vositalar ketma-ketligi ko'rinishida tuzish kerak bo'ladi. Buning uchun ular shu paytgacha to'plagan jangovar tajribaga tayanadilar. Shu tariqa bunday masalalarni qiyinchiliklarsiz yechish uchun kuchli tafakkur, mustahkam iroda va nazariy bilimlarni puxta egallash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shubhasiz, tafakkur insonlar, jumladan, harbiy xizmatchilar hayotida katta rol o'ynaydi.

Tafakkur – bu borliqdagi buyumlar va hodisalar o'rtasidagi murakkab bog'lanishlarning inson ongida aks etishi, yoki boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, tafakkur shaxning ob'ektiv voqelikdagi narsa va hodisalarni, ularni muhim xususiyatlari, bog'lanish hamda munosabatlarini vosita umumlashgan holda aks ettirishdan iborat bo'lgan aqliy faoliyat.

Hayotimizda o'ta murakkab vazifalar ham bo'lib, ularni mavjud bilim va tajribalar ko'magida yechib bo'lmaydi-endi ijodiy tafakkur talab etiladi. Har qanday vazifa-masalalarni yechishda uni turli bosqichlarga ajratish yaxshi samara beradi. Masalani to'g'ri qo'yish muammoni hal qilishning birinchi bosqichi hisoblanadi. Birinchi bosqichning vazifasi qo'yilgan masalani oydinlashtirishdan iborat.

Topshiriqni tushunish malakasi harbiy xizmatchiga xos bo'lgan muhim sifat hisoblanadi. Uning vazifani qanchalik to'g'ri tasavvur qilishiga qarab, undagi ishga bo'lgan munosabatni bilish mumkin. Agar harbiy xizmatchi vazifaning ijrosiga uning mohiyatiga to'liq yetmasdan kirishar ekan, u yetarlicha mas'uliyatni his qilmasligi oydinlashadi. Bu esa qo'yilgan vazifa hech qachon bajarilmasligini anglatadi.

Tug'iladigan savollarga javoblarni oldindan hozirlab qo'yish aqliy jarayonning ikkinchi bosqichini tashkil qiladi. Bu bosqich psixologiyada *gipotezalarni ishlab chiqish* bosqichi, deb ataladi. Masalan, komandir o'zi qo'riqlayotgan hududga dushmanning yangi kuchlari kiritilganligini bilishi bilan kuchlar nisbatidagi o'zgarishlar xarakterini taxmin qiladi, o'zining jangovar rejalarini o'zgartiradi. Bu bos-faoliyatimiz ham, uning muvaffaqiyat va mag'lubiyatlari ham his-tuyg'ular uyg'otadi.

Tafakkur inson miyasining alohida funktsiyasi bo'lib, miyaning ikkinchi signallar tizimiga asoslangan reflektor analitik-sintetik faoliyatining ruyobga chiqish shakli hisoblanadi.

Ob'ektiv borliqdagi buyumlar va hodisalar o'rtasidagi bog'lanish va munosabatlar moddiylishmagan, demakki, ularda sezgilar va idrok vositasida aks ettirib bo'lmaydi. Faqat

tafakkur vositasidagina ushbu munosabat va aloqalar ong, akslanadi. Lekin, ushbu akslanish sezgilar va idrokning miyaga yetkazib bergan ma'lumotlari asosida amalga oshadi.

Masalan, jangovar vaziyat nafaqat ma'lum predmetlardagi sifat, xususiyatlar bilan, balki, ushbu predmetlar o'rtasidagi murakkab aloqa va munosabatlar bilan ham xarakterlanadi.

Bular:

- dushman kuchlarining jangovar tartibi;
- bo'linmalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va aloqalar;
- dushmanning jangovar rejalari;
- ularning yakuniy maqsadlari va hokazo.

Ushbu aloqa va munosabatlar tafakkur jarayoni vositasidagina jangchi ongida o'z aksini topadi.

Insonning tafakkuri va nutqi o'zaro birlikda rivojlanadi va namoyon bo'ladi. Tafakkurning har qanday turida nutq intiroq etadi. So'z tushunchalar, mulohazalarni ifodalash tuzish, buyum hamda hodisalarni ongda aks ettirish vositasi bo'lib hisoblanadi.

Nutq – bu tildan individual foydalanish jarayoni. Boshqalar bilan muloqot jarayonida biz tildan eng ko'p foydalanamiz. Insonga tovushlardan buyumlarni belgilashda foydalana bilash va voqelikni anglash layoqati berilgan. Inson nutqi voqelikni miyada belgilar vositasida aks ettirishdan iborat. Bu esa axborotni kodlash va uzatishning asosiy vositalaridan biridir. O'zga kishilar nutqini tushunish uchun uni qaytadan kodlash, ya'ni ichki ma'noga ko'chirish kerak bo'ladi.

Inson nutqining mazmuni va shakli uning kasbiga, tajribasiga, temperamentiga, xarakteriga, qobiliyatlariga, qiziqishlariga bog'liq bo'ladi. Nutq vositasida odamlar o'zaro bilim va axborotlar almashadilar, bir-birlariga hamda o'zlariga ta'sir o'tkazadilar. Ammo, nutq va til ba'zilar o'ylaganlaridek bir narsa emas.

Harbiy xizmatchilar nutqi ham shakli, ham mazmuniga ko'ra o'zida harbiy hayotni aks ettiradi. Harbiy xizmatning o'ziga xosligi komandirlik nutqini hosil qilgan. Harbiy xizmatchilardagi nutqiy muloqot, shunindek, buyruq, talab va bildiruvlarning tuzilishi nizomlar hamda qo'llanmalar bilan tartibga solinadi. Harbiy xizmatchilar oldida so'zlanadigan tashviqot nutqi ham o'zining shakli va mazmuniga ko'ra ajralib turadi.

Komandirlik nutqining idrok qilinishi bir qator sharoitlarga bog'liq. Buyruq va talablar qanchalik aniq hamda tushunarli ifodalansa, harbiy xizmatchilar ularni shunchalik oson va to'liq tushunadilar. Buyruqdagi qisqalik va qae'iylik komandir nigohidagi tashqi xotirjamlik bilan qo'shilib, harbiy xizmatchilarda topshiriqni muvaffaqiyatli bajarishga nisbatan ishonch uyg'otadi. SHu bilan birgalikda buyruqdagi so'zlarda, ayniqsa, jang sharoitida askar, serjant va ofitserga bo'lgan hurmat o'z ifodasini topishi kerak. Harbiy xizmatchi buyruqni olar ekan, uning ohangida o'ziga nisbatan ishonch va qo'llab-qo'vvalashni his qilishni xohlaydi. Ayniqsa, tajribasiz jangchi bunday daldaga juda muhtoj bo'ladi. Ba'zan, komandir buyruq berayotganda nutq talaffuzida ushbu narsalarni ijrochiga qo'ngildagidek qilib yetkaza

olmaydi. Odatda, bunday holatda buyruq berib bo'lingandan so'ng komandir o'zidagi askarga nisbatan iliq tuyg'ularni berish usullarini topadi – askarning qo'lini qisib qo'yadi, rag'batlantiruvchi so'zlar aytadi va hokazo. Bunday paytlarda komandir harbiy xizmatchilardagi tajriba, bilim va hokazolarni e'tiborga oladi.

Xizmat va jangovar faoliyat juda murakkab hamda xilma-xil sharoitlarda amalga oshiriladi. Jangovar holat eshitaladigan, ko'riladigan va hokazo sifat hamda xususiyatlardangina iborat emas. Bu, demak, joyning relyefi, o'simliklar dunyosi, qurilishlar, jangovar texnika, shaxsiy tarkib kabi tuzilmalarni o'z ichiga oladi. Uni to'g'ri tushunish va baholash uchun alohida sifatlarning' o'zi kamlik qiladi, balki, predmet va hodisalarni to'laligicha tushunish lozim bo'ladi.

Idrok – bu sezgi organlarimizga bevosita ta'sir etib turgan narsa va hodisalarni ongimizda bir butun, yaxlit holda aks ettirishdan iborat bo'lgan ruhiy jarayon. Odamning hayotida idrokning ahamiyati juda katta bo'lib, bunda undagi kuzatish qobiliyati muhim rol o'ynaydi. Kuzata olish qobiliyati kishining vaziyatni yaxshiroq fahmlab olishiga, narsalarni yanada aniqroq idrok etishiga, odamlarni durustroq tushunishiga imkon beradi. Bularning barchasi odamga yanada to'g'riroq ish ko'rish, tashqi ta'sirlarga oqilona javob qaytarish imkoniyatini yaratadi.

Idrok jarayonida barcha ruhiy hayotimiz, ongimizning butun mazmuni, bilimlarimiz va tajribalarimiz ishtirok etadi. Shuning uchun ham idrok sezgilarga nisbatan murakkab va mazmundor ruhiy jarayon bo'lib hisoblanadi. Buning uchun esa predmetlarni, hodisalarni, vaqtni, fazoni va harakatlarni idrok qilish kerak. Chunki har qanday predmetning mohiyati undagi sifat va xususiyatlar yig'indisida namoyon bo'ladi.

Idrok odamning faoliyati bilan bog'liq faol jarayondir. Agar biz biron rasmga mahliyo bo'lib, uning qarshisida qimirlamay tursak ham, bari bir biron aqliy ishni amalga oshiramiz, aks holda hech narsani anglay olmagan va nigohimiz qaratilgan joydagi narsani ko'rmay qolgan bo'lur edik.

Harbiy xizmatchilardagi idrok quyidagi xossalarga ega buladi:

Idrokning predmetligi. Inson predmetlarni qancha ko'p va chuqur bilsa, uning idroki shunchalik samarali bo'ladi. Idrok jarayoni muayyan predmetlarga asoslanadi.

Idrokning anglanganligi. Idrok ob'ektining foydaliligi yoki zararliligi, uning termin bilan ifodalanishi. Idrok qilamayotgan predmet oldin idrok qilingan, tajribada ko'rilgan, bilib olingan predmet bilan solishtiriladi.

Idrokning butunligi. Idrok qilamayotgan predmet yoki hodisa o'zining barcha sifat va xususiyatlari bilan to'lig'icha inson ongida tiklanadi.

Shuni aytib o'tish kerakki, insonning idroki faol jarayon bo'lib, uning faoliyat xarakteriga bog'liq bo'ladi. Idrok insonning tajribasiga, bilimlariga, kayfiyatiga, kechinmalariga asoslanadi. Bundan tashqari, idrok insondagi xohish va istakka, uning yoshiga va jinsiga ham bog'liq bo'ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Хамракулов, Уткиржон Махмудович, and Хакимжон Холикович Тожиев. "ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ДУХЕ ПАТРИОТИЗМА И ЛЮБВИ К РОДИНЕ." INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION 1, no. 4 (2020): 41-43.
2. Хамракулов, У.М. and Тожиев, Х.Х., 2020. ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ДУХЕ ПАТРИОТИЗМА И ЛЮБВИ К РОДИНЕ. INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION, 1(4), pp.41-43.
3. Хамракулов УМ, Тожиев ХХ. ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ДУХЕ ПАТРИОТИЗМА И ЛЮБВИ К РОДИНЕ. INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION. 2020 Nov 24;1(4):41-3.
4. Muratovich, Mamadjanov Alisher. "HARBIY TA'LIM FAKULTETLARIDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH." IJODKOR O'QITUVCHI 2.23 (2022): 91-94.
5. Muratovich, M. A. (2022). HARBIY TA'LIM FAKULTETLARIDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(23), 91-94.
6. Muratovich, Mamadjanov Alisher. "HARBIY TA'LIM FAKULTETLARIDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH." IJODKOR O'QITUVCHI 2, no. 23 (2022): 91-94.
7. Muratovich, M.A., 2022. HARBIY TA'LIM FAKULTETLARIDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(23), pp.91-94.
8. Muratovich MA. HARBIY TA'LIM FAKULTETLARIDA HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH. IJODKOR O'QITUVCHI. 2022 Oct 29;2(23):91-4.
9. Muratovich, Mamadjanov Alisher, and Sulstonov Sardorbek No'monjon o'g. "TALABALARNI HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASINING ASOSIY VAZIFALARI VA YO'NALISHLARI, HARBIY VATANPARVARLIK TARBIYASIDAGI SAMARADORLIKKA ERISHISH YO'LLARI." Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities 10.11 (2022): 8-11.